

12. Шелымагин И.И. Фабрично-трудовое законодательство в России (2 половина XIX в.) / И.И. Шелымагин. – М.: Юрид. изд-во, 1947 – 187 с.

13. Шелымагин И.И. Законодательство о фабрично-заводском труде в России, 1900 – 1917. – М.: Госюриздат, 1952. – 319 с.

14. Элияссон Л.С. Законы об отношениях между предпринимателями и рабочими в области фабрично-заводской промышленности: (Извлечение из Устава о промышленности изд. 1893 г., по Прод. 1906 г., и из др. частей законодательства): ... / Сост. Л.С. Элияссон, присяжный поверенный. - Неофиц. изд. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1908. – XIV, 581 с.

15. ЦДІА України в м. Києві. – Ф. 574. – Оп. 1. – Спр. 8. – 119 арк.

16. Там само. – Спр. 36. – 125 арк.

17. Там само. – Спр. 37. – 51 арк.

18. Там само. – Спр. 38. – 47 арк.

19. Там само. – Спр. 39. – 129 арк.

20. Там само. – Спр. 89. – 24 арк.

21. Там само. – Спр. 129. – 26 арк.

22. Там само. – Спр. 208. – 42 арк.

23. Там само. – Спр. 693. – 81 арк.

*Бачинська Ольга Васильевна, старший викладач
кафедри інформаційних технологій в архітектурі КНУБА*

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКИХ КНЯЗІВ НА ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ ІСТОРИЧНОГО КИЄВА

Вступ. Київ – сучасна столиця України, але він був столицею і за давніх часів, а в інші періоди відігравав важливу роль в державній структурі. Події, які відбувалися в місті, через його головну роль вплинули на подальшу історію України. Однією з важливих сторін життя Києва була релігія. В історичний період розвитку в місті релігійну ситуацію створювала керівна верхівка. Таким чином, Київ поєднував в собі функції адміністративного, культурного та релігійного центру. Через адміністративний статус столиці, релігійні події, які відбувалися в Києві, впливали на величезну територію України. Проявом релігії є храмовбудівельна діяльність. В Києві вона йшла складним шляхом: будівництво храмів змінювалося руйнуваннями і реконструкцією руїн, потім знову починалася відбудова споруд. Через важливість Києва, як релігійного центру необхідне дослідження не тільки релігійної ситуації, а й храмовбудівельної діяльності на його території.

Об'єктом дослідження є храми Києва до 1917 р. Особливо

важливим в релігійному житті Києва був період Київської Русі. Всі процеси того часу – хрещення, прийняття православ'я, утворення Київської митрополії, вплинули на подальшу історію України. Саме тому **предмет дослідження:** значення храмобудівельної діяльності на території Києва часів Київської Русі для наступних періодів міста. **Мета дослідження:** виявити значення храмів Київської Русі для наступного розвитку міста. **Методика дослідження:** порівняльний аналіз історичних періодів в храмобудівництві на території Києва, принципів релігійного життя Києва та Візантії, храмобудівельної діяльності на території Києва і Константинополя в Візантії.

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток Києва був дуже складний. Місто пережило різні часи – розбудови і руйнування. В його історії можна виокремити три великих періоди за тенденціями і характером влади, яка керувала в той час. Кожен з цих періодів закінчувався війнами і катаклізмами, які руйнували місто.

Перший період – Київської Русі. В цей період Київ став столицею незалежної держави Київська Русь. Керували нею місцеві правителі – князі. В цей період можна включити поступовий розвиток міста від заснування, розквіт Києва за часів єдиної держави і феодалну роздробленість, коли держава розділилася на окремі князівства. Упродовж цього періоду влада була місцева, всі її дії були спрямовані на зміцнення державності і розвиток Києва, як столиці. Перший період закінчився трагічними для Києва подіями. Феодална роздробленість Русі перейшла у серію міжусобних князівських війн, і доповнилася цілим рядом природних катаклізмів. Від цього постраждало місто, його населення і будівлі. Період закінчився нашествям монголо-татар, які мало не знищили місто. Монголо-татари вбили половину населення, а другу половину забрали в рабство. Київ мало не припинив своє існування. Але він зміг відродитися і не одне століття платив данину монгольському хану. В релігійній сфері це був період, коли на початку розвитку міста домінувало місцеве язичництво. Потім поступово у народ почало проникати християнство. За легендою київський князь відправив послів в різні країни, щоб вони подивилися на релігії. Посли потрапили в Константинополь і попали на службу в державний храм Софії. Вони були настільки вражені, що повернувшись, сказали, що не зрозуміли, на небі були чи на землі. Через це Київ прийняв християнство саме візантійського зразка. За літописами населення було масово охрещене в річці, язичницькі капища та ідоли знищені. В місті були збудовані великі храми з багатим оздобленням, закладені міські монастирі та позаміські монастирі – форпости уздовж Дніпра. Храми мали багате оздоблення фресками, яскравими мозаїками з золотом. Цей період позначений домінуванням православ'я, його розвитком, розбудовою храмів. В цей час було прийняте Києвом і Руссю православ'я,

наси́льницькі охре́щене населення, релі́гія розпо́всюджена на територію країни, утворена Київська митрополія. [1; 2; 3; 4].

Другий період почався з приходом литовською влади на київську землю. Литовська влада принесла католицизм, який на той час сформувався в окрему гілку. Литва намагалася повернути місцеве населення в свою віру. Величні православні храми стояли в руїнах. Литовці вважали, що саме вони принесли на цю землю важливу релігію – свій католицизм, а до них тут не було християнства. В певний час литовська влада видала наказ не будувати нові православні храми і не ремонтувати старі. Забороняли дарувати православним церквам та монастирям, які ще функціонували, землі, які для них були важливою економічною складовою розвитку та існування. Потім утворили Унію – напрям греко-католицизму, суть якого в підпорядкуванні православних Римо-католицькій церкві. Але частина населення відчайдушно впиралася і чіплялася за своє візантійське православ'я і ніяк не хотіла підпорядковуватися Риму в сфері релігії. Православні використовували всі можливості утвердити свою віру. Також в цьому велику роль відіграв київський митрополит Петро Могила. Цей період закінчився об'єднанням Литви і Польщі в єдину державу Річ Посполита. В зв'язку з цим на Київ розповсюдилася влада Польщі. Поляки ще більше за литовців утискали місцеве населення, і в сфері релігії також. В результаті українське населення піднялося і почалися війни, в тому числі і за віру, можливість вільного сповідання православ'я, будівництва храмів. Саме серією війн закінчився цей період. В храмобудівельній діяльності на той час переважало будівництво католицьких споруд. Також уніати забирали собі відносно збережені православні храми і служили в них. Частина православних споруд, зруйнованих під час оборони Києва від монголо-татар, залишалася в руїнах. В певний час місто було розділене на дві частини, одна з яких належала католикам. Але від тих часів католицькі храми не дійшли до сучасності. Митрополит Петро Могила зробив великий вклад в збереження православних споруд. Він був дуже багатою людиною, окрім того отримував дарунки російських царів. За ці гроші Могила міг збудувати нові православні церкви. Але він реконструював руїни, відбудовуючи з них цілісні храми. Багато зі споруд, реконструйованих Могилою, були знищені у наступний період. Але завдяки його діяльності збереглося православ'я в Києві [1; 2; 3; 4].

Після серії війн Київ перейшов у володіння Російської імперії. Росіяни вважали місто своєю праматір'ю, з якої почалася їх історія. Крім того вони були також православної віри. Вони політичними інтригами перебрали на себе керівництво Києвом в сфері релігії, знищивши Київську митрополію. Київ та його навколишні землі стали частиною Російської православної церкви. Гоніння на православ'я припинилися, тепер вже

католики, що залишилися в Києві від попереднього періоду, мусли просити дозволів будувати храм. Оскільки Російська імперія постійно розширювала свої землі, її кордон поступово просувався на захід. Залишившись в глибокому тилу, Київ отримав більш спокійне життя. З півдня вже не турбували набіги татар та турецька армія, із заходу не нападали поляки. Першим Київ відвідав цар Петро I, він же став і першим імператором Росії. До 1917 р. Київ відвідала половина імператорського дому Російської імперії. Коли імператори приїздили до міста, вони завжди знаходили час вклонитися основним святиням Києва: храму Софії, збудованому в якості державного за часів Київської Русі, монастирю Києво-Печерській лаврі з печерами, в яких лежали святі. Місто розвивали, як центр оточуючих земель. В галузі православ'я Росія впорядкувала в єдину системи церкви і монастирі і встановила їм державне фінансування. Класи сакральних споруд являли собою ієрархію монастирів та храмів, і залежно від класу відбувалося їх грошове фінансування. Штати були додатковими посадами при монастирях та храмах для виконання різних функцій, які теж оплачувалися з казни держави. Була відновлена можливість дарувати землі церквам і монастирям. Це було дуже важливо, бо економіка є основою існування монастиря чи храму. А поля, села, озера, сінокоси давали можливість заробити гроші на ремонт і розбудову існуючих сакральних споруд і зведення нових. Все це розповсюджувалося і на Київ та його православні церкви, як частину російської імперії. Саме такі нововведення підштовхнули розвиток православних споруд у місті. В храмобудівництві в цей третій період почалася бурхлива діяльність. Російська імперія розбудовувала Київ, як сакральне місто. Першими будували православні монастирські храми. Коли монастирі були розбудовані, почали зводити міські православні церкви. Спочатку сакральні православні споруди були великі, ближче до XIX ст. нові споруди стали менші за розміром. З'явилася безліч відомчих церков, які не мали своїх парафій. Вони розташовувалися при громадських закладах – лікарняних, тюремних, військових, навчальних від гімназій до університетів, просвітницьких, духовних навчальних, богадільнях, притулках. Були прибудинкові церкви при будинках багатих людей та керівної верхівки. З'явилися нові типи церков – кладовищенські, каплиці, прибудинкові. У Києві з'являлися споруди в різних стилях, що збагатило і урізноманітнило зовнішній образ міських храмів. Зводили і церкви інших релігійних напрямків. Історія міста, його розвиток, заселення представниками інших релігій сприяло появі католицьких, протестантських, іудаїстських, караїмських, мусульманських храмів або молитовних будинків. Але їх кількість була набагато меншою, ніж православних споруд [1; 2; 3; 4].

Якщо порівнювати три періоди, які пережив Київ, то спорідненими

були перший і третій період, коли влада в Києві була православна. В другий період литовська, а потім і польська влада була католицька. І хоча колись католицизм і православ'я були єдиними і представляли собою різні центри однієї релігії християнства, в Києві католицька влада поводила себе як антагоніст православ'ю. В результаті такого історичного процесу в місті найдавніші православні храми являли собою споруди, зібрані зі шматків різних епох.

Дуже важливим періодом в релігійному житті Києва виявився перший період Київської Русі. Закладені в той час принципи релігійного життя пройшли, як луна через наступні сторіччя. Це – візантійське православ'я, релігійні візантійські архітектура і мистецтво, ієротопія – спосіб створення сакральних просторів, див та святинь, інститут чернецтва і монастирів, поєднання влади і релігії, культури і релігії, статус Києва, як релігійного центру. В другий несприятливий період і третій сприятливий жителі міста і навколишніх територій пам'ятали про велич Києва і його визначне життя за часів Київської Русі. В місто ходили на паломництва, його відвідували, коли йшли до Єрусалиму – головного центру всіх християн. Славетне минуле Києва набуло ореолу святості і таємничості для жителів сіл та інших міст. Для киян протистояння католицькій владі було освячено ще і боротьбою за віру.

Ці особливості були запозичені разом з хрещення і наверненням в православ'я з Візантії. Державна влада у Візантії була сильно пов'язана з християнською релігією, вони були практично рівноцінні. Імператор, який керував державою, вважався посланим Богом на землю і приймав участь в обрядах разом з патріархом. Окрім священиків тільки імператор мав право заходити у вівтар церкви. Коронація голови держави відбувалася за допомогою релігійної церемонії. Імператорський трон був подвійним, друга сторона залишалася для Бога, на те місце клали Євангеліє. Саме тому візантійських імператорів зображували з німбами, як святих. Навіть якщо імператор був не дуже гарним керівником, відповідно до християнського віровчення це вважалося покаранням населенню від Бога. Церковна і світська влади – це були дві гілки, які знаходилися у взаємодії. Але церква мала повну самостійність у питаннях віровчення, нею навіть імператор не міг командувати. Певний час патріарх вважався другою людиною після імператора. Але наступив момент, коли імператор вирішив підняти релігійну владу вище за свою. Тоді йому це не вдалося, але авторитет церкви виріс настільки, що навіть коли турки-османи захопили територію країни, вони залишили інститут візантійської православної церкви, як необхідний для керування християнами в Османській імперії [5].

За час існування Візантії відбулися перші Собори – збори представників усіх православних церков. Під час Соборів були

встановлені основні закони християнської релігії. Основне складання релігії, як системи відбулося у IV–V ст. Упродовж подальших віків йшло коригування релігії та додавання дрібних деталей. Саме у Візантії поєднали язичницькі свята з православними, що краще сприймалося народом, ніж заборона язичницьких землеробських свят і заміна їх на релігійні події. За часів Візантії склалися основні форми сповідання православ'я: світська модель поведінки, інститут чернецтва, релігійний аскетизм, пожертви та благодіяння. За час існування цієї держави склалися принципи допомоги церкви бідному населенню, участь у житті простих людей, обряди, молитви і одяг священнослужителів. Церква піклувалася про життя людей, а люди обдаровували її і підтримували матеріально [5]. Візантія була першою державою, яка прийняла для себе християнство не просто як державну релігію, а як основний закон для життя всіх шарів населення. Православ'я та його цінності були ідеологічною основою імперії, домінуючим фактором у суспільстві, оболонкою для формування духовності і культури [6].

Висновки. Всі ці принципи київські князі запозичили з Візантії. Київ хрестився тоді, коли Візантія досягла вершин свого розвитку, тому сукупний досвід цієї країни був принесений до Києва. Окрім духовних принципів київські правителі запозичили з Візантії, і особливо Константинополя собори і церкви, стиль архітектури і релігійне мистецтво, навіть в дечому елементи планування столиці Візантії. Крім того у формуванні сакрального образу Києва зіграли роль місцеві фактори: планувальна схема с монастирями-форпостами вздовж Дніпра, які з часом увійшли до міста, пагорби, які надавали можливість здалека бачити бані храмів, складний рельєф, який урізноманітнював композиції храмів і монастирських територій, оточуючі дерева, які збагачували своїм виглядом сакральні споруди. Складна історія Києва не давала йому розвиватися, тому майже до кінця XIX ст. в місті зберігалася невисока двоповерхова забудова, над якою домінували храми. Саме всі ці фактори вплинули на формування образу Києва, як сакрального міста, а розвиток за часів Російської імперії додав різноманіття різними архітектурними стилями і розвинутою типологією споруд.

Список використаних джерел

1. Закревский Н. Описание Киева. В 3 т. – Т. 1, 2. – М.: Тип. В. Грачева, 1868. – 950 с.
2. Шулькевич М.М., Дмитренко Т.Д. Киев. – 5-е изд. – К.: Будівельник, 1978. – 464 с.
3. Павлов В.С., Мезенцев К.В., Любіцева О.О. Географія релігій. – К.: АртЕк, 1999. – 504 с.

4. Бачинська О.В. Релігійне життя Києва у дожовтневий період. – Конотопські читання: Збірник публікацій за результатами Конотопських читань 2011. – Конотоп: Відділ культури і туризму Конотопської міської ради Сумської області, Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О.М. Лазаревського, 2011. – Вип. II – С. 10–15.

5. Тэлбот Райс Тамара. Византия. Быт, религия, культура [Електронний ресурс] // Русское географическое общество, Новосибирск [веб-сайт]. – 08.11.2018. – Режим доступу: <http://rgo-sib.ru/book/kniga/43.htm>. – Назва з екрану (08.11.2018).

6. Роль религии в Византийской цивилизации [Електронний ресурс] // . Студопедия [веб-сайт]. – 08.11.2018. – Режим доступу: <https://studopedia.org/2-8721.html>. – Назва з екрану (08.11.2018).

Захарчук Віта Вікторівна
*старший викладач кафедри інженерної геодезії
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

ОДЕСЬКА ГОЛОВНА ЛЕГЕНДА: ПОРТО-ФРАНКО

В історії м. Одеса загубилась серед пам'ятних дат дата 16 квітня. Цей день можна поставити в один ряд із 2 вересням та 10 квітня. Саме 16 квітня (по старому стилю) 1817 року імператор Олександр Перший видав наказ «про надання порту і місту Одесі право і свободу торгівлі та присвоєння порто-франко».

Цей наказ дав великий поштовх будівельно-економічному росту міста, завдяки чому воно стало четвертим по численності містом Російської імперії, після таких великих міст, як: Петербург, Москва та Варшава [6, с. 1, 10].

Але подія, яка має більш 200 років, лишилась повз уваги місцевої влади, тому вважаю за потрібне в міру можливостей нагадати всім читачам про цю перекинуту сторінку одеської історії, яка є одним із символів та головною легендою цього міста [1].

Порто-франко (porto franco, port franc, Freihafen) з італ. «вільна гавань» – режим вільного безмитного ввозу закордонних та вивозу туземних товарів для окремого порту, міста, території, обмеженої митним кордоном. При встановленні такого права, тільки для визначеної частини гавані, виникає порто-франківський квартал. Порто-франко були поширені в середньовічній Європі, переважно з метою розвитку транзитної торгівлі. В Україні вони з'явилися пізніше. Б.Хмельницький універсалом від 15 березня 1657 надав права «вільного порту»